

Μνήμων

Τόμ. 24, Αρ. 2 (2002)

Δημήτρης Δημητρόπουλος - Εύη Ολυμπίτου,
Αρχείο τον Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ.
Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής
Ιστορίας. Κατάλογοι και Ευρετήρια, ΙΑΕΝ-
ΕΙΕ/ΚΝΕ, αρ. 35, Αθήνα 2000

ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ-ΒΑΣΑΡ

doi: [10.12681/mnimon.756](https://doi.org/10.12681/mnimon.756)

Βιβλιογραφική αναφορά:

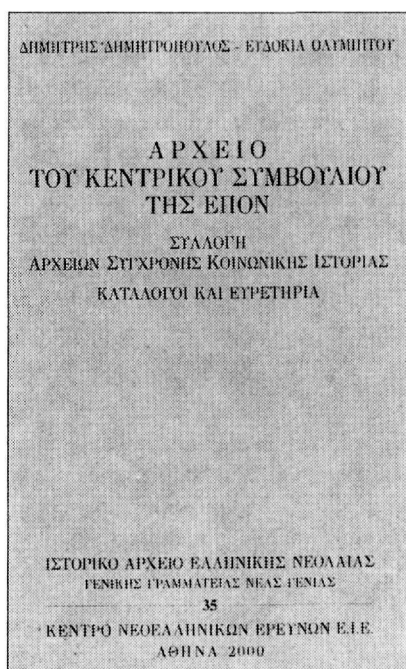
ΒΑΡΩΝ-ΒΑΣΑΡ Ο. (2002). Δημήτρης Δημητρόπουλος - Εύη Ολυμπίτου, Αρχείο τον Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Κατάλογοι και Ευρετήρια, ΙΑΕΝ- ΕΙΕ/ΚΝΕ, αρ. 35, Αθήνα 2000. *Μνήμων*, 24(2), 448-450. <https://doi.org/10.12681/mnimon.756>

Δημήτρης Δημητρόπουλος - Εύη Ολυμπίτου, Αρχείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Κατάλογοι και Ευρετήρια, ΙΑΕΝ-ΕΠΕ/ΚΝΕ, αρ. 35, Αθήνα 2000, 262 σ.

Στην Ελλάδα, όπου είμαστε συνηθισμένοι σε ελλιπές αρχειακό υλικό, όπου συχνά τα γραπτά τεκμήρια έχουν καταστραφεί ή χαθεί, και όπου σπανίως αποτελούν ολοκληρωμένες σειρές και ταξινομημένα σύνολα, ο κατάλογος του Αρχείου της ΕΠΟΝ, που μόλις εκδόθηκε, αποτελεί μια σημαντική εξαίρεση. Πόσο μάλλον που το σχετικό

μέσω μετά την παράδοση. Κι όμως η Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων (ΕΠΟΝ), η μαζικότερη αντιστασιακή οργάνωση νεολαίας της Κατοχής, διέσωσε έναν μεγάλο όγκο εγγράφων και εντύπων της εποχής 1943-1945. Το αρχειακό αυτό σύνολο, με την επωνυμία «Αρχείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ», απόκειται σήμερα στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, ταξινομημένο από τους ιστορικούς Δημήτρη Δημητρόπουλο και Εύη Ολυμπίτου, που δημοσιεύουν τον πλήρη του κατάλογο, έγγραφο προς έγγραφο, και μια άκρως κατατοπιστική εισαγωγή.

Εξήντα σχεδόν χρόνια μετά από την ίδρυσή της (23 Φεβρουαρίου του 1943), πόσο γνωστή είναι σήμερα η ΕΠΟΝ; Ποιός τη θυμάται, εκτός από τους ακόμη εν ζωή αγωνιστές της, για τους οποίους αποτελεί πάντοτε μια θεμελιώδη αναφορά; Στη γενικότερη αυτή λήθη της κοινωνίας μας, που έχει να κάνει και με τις σιωπές της ιστοριογραφίας σχετικά με την ιστορία του αριστερού κινήματος, το ταξινομημένο και προσιτό πια στον καθένα αρχείο της ΕΠΟΝ μπορεί να δώσει τα απαραίτητα κεντρίσματα για τη συγγραφή νέων άρθρων και μελετών. Στα δημοσιευμένα έργα για την Αντίσταση η ΕΠΟΝ δεν αποτελεί αντικείμενο μελέτης (εκτός από ορισμένες μαρτυρίες των πρωταγωνιστών της, σημαντικότερη από τις οποίες είναι η τρίτομη *Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ* του Πέτρου Ανταίου, εκδ. Καστανιώτης, 1977-1979). Η βιβλιογραφία εστιάζεται στις μεγάλες οργανώσεις (ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΔΕΣ), για τις οποίες υπάρχουν εκτενή κεφάλαια. Βέβαια αυτές είναι οι οργανώσεις που υπήρξαν καθοριστικές από πολιτική και στρατιωτική άποψη στην Κατοχή και που επηρέασαν άμεσα τις μετακατοχικές εξελίξεις. Και η ιστοριογραφία της Αντίστασης υπήρξε ως τώρα πολιτική και στρατιωτική, σπανίως και οικονομική.

αρχείο αφορά την περίοδο της Κατοχής, για την οποία τόσες γραπτές πηγές έχουν καταστραφεί. Η Αντίσταση, ως παράνομη διαδικασία εξ ορισμού, είχε την υποχρέωση να μην αφήνει ίχνη από τα οποία θα κινδύνευε η ίδια. Τα σημειώματα της παρανομίας, λόγου χάρη, καταστρέφονταν α-

Το κείμενο αποτελεί εκτενέστερη μορφή της βιβλιοπαρουσίασης που δημοσιεύτηκε στην εφ. *Το Βήμα*, στις 20 Μαΐου 2001.

Όμως η Αντίσταση είχε περισσότερες όψεις και η ΕΠΟΝ προσφέρεται κατ' εξοχήν για τη μελέτη άλλων φαινομένων: μέσα από αυτήν μια ολόκληρη γενιά ενηλικιώθηκε πολιτικά, διαμορφώθηκε ηθικά, και διαμόρφωσε την κοσμοαντίληψή της. Αποτελεί πρόσφορο έδαφος λοιπόν για μελέτες κοινωνικής ιστορίας, ιστορίας των νοστροπιών και πολιτισμικής ιστορίας. Αρκεί να θυμίσουμε πώς μέσα από το πολιτιστικό της κίνημα η ΕΠΟΝ έφερε σε επαφή ευρύτατα στρώματα νεολαίας με πρωτόγνωρες γι' αυτά μορφές πολιτισμού, όπως ήταν το θέατρο για τη νεολαία της υπαίθρου. Ανέδειξε τη νεολαία ως μια χωριστή κοινωνική κατηγορία με ιδιαίτερα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Μέσα από αυτήν την ένταξη απέκτησε πολιτική και κοινωνική συνείδηση μια ολόκληρη γενιά. Η ΕΠΟΝ κατάφερε να ανταποκριθεί καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη οργάνωση στον συλλογικό πόθο της νεολαίας για αντίσταση και να τον διοχετεύσει μέσα από τα δικά της κανάλια, γι' αυτό και την επομένη της απελευθέρωσης αριθμούσε 600.000 μέλη. Πρόσφερε, τέλος, ένα όραμα ζωής, το οποίο ανταποκρινόταν στα βαθύτερα αιτήματα των νέων της εποχής. Έγινε λοιπόν η οργάνωση που δέθηκε άρρηκτα με την ιστορία της νεολαίας εκείνων των χρόνων.

Για τί όμως από όλα αυτά μαρτυρεί το εν λόγω αρχείο; Το πρώτο Αρχείο της ΕΠΟΝ είχε συσταθεί με συλλογή στοιχείων κατά τη διάρκεια της Κατοχής από υλικό που το Κεντρικό της Συμβούλιο ελάμβανε από τις οργανώσεις σ' όλη την Ελλάδα. Το ΚΣ ήταν λοιπόν ο αποδέκτης αυτού του υλικού. Μετά από μια περιπετειώδη ιστορία πολλών δεκαετιών, που διαπλέκεται με την ιστορία του αριστερού κινήματος (παράνομία, εμφύλιος, εξορίες, διάσπαση), το αρχείο είναι για πρώτη φορά ταξινομημένο και προσιτό. Απαρτίζεται από επιστολές και εκθέσεις δράσης των Συμβουλίων Περιοχών της ΕΠΟΝ προς το Κεντρικό Συμβούλιο, προκηρύξεις καθώς και υλικό που αφορά την ένοπλη δραστηριότητα της ΕΠΟΝ. Περιέχει ακόμη

μια πλουσιότατη ενότητα από εφημερίδες και περιοδικές εκδόσεις. Το υλικό αυτό προέρχεται από τα χρόνια 1941-1945. Αφορά λοιπόν την κατοχική, αντιστασιακή ΕΠΟΝ, κι όχι τη μεταγενέστερη πολιτική οργάνωση νεολαίας, την ΕΠΟΝ του εμφυλίου, και την παράνομη ΕΠΟΝ της δεκαετίας του '50. Τα τελευταία γεγονότα που καταγράφονται στο αρχείο είναι η συμμετοχή της στα Δεκεμβριανά και η δράση της τους πρώτους μήνες του '45.

Οι ενότητες του καταλόγου έχουν ως εξής: «Α. Κεντρικό Συμβούλιο και Τοπικές Οργανώσεις ΕΠΟΝ», «Β. Ένοπλα σώματα ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ», «Γ. Άλλες οργανώσεις», «Δ. Ποικίλα», «Ε. Προκηρύξεις», «ΣΤ. Περιοδικές εκδόσεις». Στην Α' ενότητα (466 έγγραφα) περιλαμβάνονται αποφάσεις, εκθέσεις, απολογισμοί από όλες τις περιοχές. Παρακολουθούμε τη γεωγραφική εξάπλωση της οργάνωσης: 80 έγγραφα για την Αθήνα και τον Πειραιά, 57 έγγραφα για τη Θεσσαλία, 50 για τη Μακεδονία-Θράκη, 113 για την Πελοπόννησο, 79 για τη Στερεά Ελλάδα και 44 για την Ήπειρο μαρτυρούν μεγάλη ανάπτυξη και πλούσια δραστηριότητα σ' αυτές τις περιοχές. Αντίθετα, παρατηρείται η απουσία των νησιών, με εξαίρεση τα μεγαλύτερα: 23 έγγραφα για την Κρήτη, 5 για τη Λέσβο και ένα μόνο για όλες τις Κυκλάδες. Η ΕΠΟΝ ήταν κυρίως υπόθεση της ηπειρωτικής Ελλάδας. Πλουσιότερες σε στοιχεία είναι οι εκθέσεις δράσης των Συμβουλίων Περιοχών της ΕΠΟΝ προς το ΚΣ. Αν και, όπως σημειώνουν και οι επιμελητές στην εισαγωγή, οι πληροφορίες αυτές δεν είναι απόλυτες γιατί σίγουρα χάθηκε μέρος του υλικού, παρ' όλα αυτά αποτυπώνουν κατά προσέγγιση μια πρώτη χαρτογράφηση της οργάνωσης, την οποία συμπληρώνουν και επιβεβαιώνουν οι τόποι έκδοσης εφημερίδων (ΣΤ' ενότητα).

Στη Β' ενότητα περιλαμβάνονται 408 έγγραφα που προέρχονται από τα στρατιωτικά σώματα της ΕΠΟΝ. Θα έπρεπε να σημειωθεί εδώ ότι οι περισσότεροι νέοι και νέες που έλαβαν μέρος στο στρατιω-

τικό σκέλος του αγώνα, το έκαναν κάτω από τις σημαίες της ΕΠΟΝ. Ενώ οι προηγούμενες αριστερές οργανώσεις δεν είχαν αναπτύξει στρατιωτική δράση, η ΕΠΟΝ τόλμησε να «βγάλει στο βουνό» τους νέους και τις νέες. Οι ανταρτοεπονίτικοι σχηματισμοί ανήκαν στις μεραρχίες του ΕΛΑΣ. Το υλικό του αρχείου αφορά τη δράση τους από τον Σεπτέμβριο του '43 και μετά.

Το Αρχείο όμως είναι σημαντικό γιατί αναφέρεται και σε άλλες οργανώσεις νεολαίας της εποχής, όπως: ο Θεσσαλικός Ιερός Λόχος, το ΕΑΜ Νέων, η Λεύτερη Νέα, η ΣΕΠΕ και κυρίως η ΟΚΝΕ (1941-1943, τριάντα έγγραφα) (Γ' Ενότητα). Το Αρχείο αποτελεί λοιπόν πηγή και γι' αυτές τις οργανώσεις. Σ' αυτές, καθώς αποτελούν ιδρυτικές της ΕΠΟΝ οργανώσεις, αποτυπώνεται η πορεία και οι διεργασίες μέχρι την απόφαση της αυτοδιάλυσής τους και της ίδρυσης της ΕΠΟΝ. Η Δ' Ενότητα, με τον τίτλο «Ποικίλα», περιέχει 113 έγγραφα της ΕΠΟΝ που παρήχθησαν για προπαγανδιστικούς ή ενημερωτικούς λόγους. Η Ε' ενότητα περιλαμβάνει 486 προκηρύ-

ξεις από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η ΣΤ' ενότητα που περιλαμβάνει τον τύπο. Η ΕΠΟΝ, προσδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στον τομέα του τύπου, εξέδωσε πολλές εκατοντάδες εφημεριδούλες. Χειρόγραφες, πολυγραφημένες και ενίοτε τυπωμένες, μετέδιδαν το μήνυμα της ΕΠΟΝ σ' όλη την Ελλάδα. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει 220 έντυπα (δίνονται τίτλος, υπότιτλος, τόπος και ημερομηνία έκδοσης). Τον κατάλογο συμπληρώνουν παράρτημα με δεκατέσσερις φωτογραφίες καθώς και τέσσερα ευρετήρια, που τον καθιστούν πλέον χρηστικό (το χρησιμώτατο ευρετήριο προσώπων με τα ψευδώνυμα της παρανομίας, τόσο δύσκολα στην ταύτιση, προδίδει τον μόχθο των επιμελητών).

Το Αρχείο προσφέρει λοιπόν ένα τεκμηριωτικό υλικό σύγχρονο με τα πράγματα, που, σε αντιπαράβολή με τις μεταγενέστερες αναμνήσεις των πρωταγωνιστών, θα φωτίσει πολλές πτυχές. Έτσι η ιστορία της ΕΠΟΝ δεν θα είναι πια μόνο μια ιστορία αναμνήσεων.

ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ-ΒΑΣΑΡ

Δήμητρα Λαμπροπούλου, Γράφοντας από τη φυλακή. Όψεις της υποκειμενικότητας των πολιτικών κρατουμένων 1947-1960, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999, 168 σ.

Για αρκετά χρόνια η ιστοριογραφία του Εμφυλίου Πολέμου παρέμενε επικεντρωμένη στην πολιτική ιστορία, ιδιαίτερα στην ανάλυση της πολιτικής του ΚΚΕ και το ρόλο του «ξένου παράγοντα». Τα τελευταία όμως χρόνια αυξάνονται οι μελέτες που προσεγγίζουν τον Εμφύλιο Πόλεμο από τη σκοπιά της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας. Εξαιρετικό δείγμα αυτής της νέας προσέγγισης είναι το βιβλίο της Δήμητρας Λαμπροπούλου, *Γράφοντας από τη φυλακή. Όψεις της υποκειμενικότητας των πολιτικών κρατουμένων 1947-1960*. Η μελέτη της Δ. Λαμπροπούλου αφορά την εμ-

πειρία του εγκλεισμού και τους πολιτικούς κρατούμενους από τα χρόνια του Εμφυλίου Πολέμου έως το 1960. Αφετηρία για τη συγγραφέα είναι η ανάλυση του Μισέλ Φουκώ για τη φυλακή και τις τιμωρητικές-πειθαρχικές πρακτικές, κινείται όμως παράλληλα και πέρα από αυτή και χρησιμοποιεί την έννοια της υποκειμενικότητας για να θέσει ζητήματα που αφορούν τη διαδικασία διαμόρφωσης του υποκειμένου. Η έννοια της υποκειμενικότητας, όπως την έχει επεξεργαστεί η ιστορικός Λουίζα Πασσερίνι, αναδεικνύει τη στενή αλληλεπίδραση και τις εντάσεις στη σχέση μετα-